

BÁLINT PÉTER

Hogyan lettem hegylakó

A mai napig, valahányszor csak átmegyek a tokaji hídon, hálát mondok az Istennek azért, hogy háztulajdonos lehetek egy zempléni faluban, a Hegyalja leghíresebb hordókészítőinek településén: Erdőbényén. Nem a birtoklásvágy és gőg mondatja velem a hálát, másról van szó. Amióta hegyi ember (is) lettem, megváltozott a nézőpontom, s egyre inkább a magaménak vallom Voltaire verssorát: „mert hát a földön ott van/ ahol én vagyok, a paradicsom”. Ez a tokaji híd többé nem egy, pontosabban két egymásba torkolló folyó partjait összekötő építményként áll előttem, mint másoknak, akik kedvükre korzónak rajta fel s alá napestig, hogy szomjúságukat oltsák egy hús borpincében, az elviselhetetlen józanságot oszlassák a szenvedélyeket szülő szédülettel. Elöttem olyasfajta szerelőszőnyegnek tűnik, mely összeköti a szárazföldi óceánt az évezredek óta biztonságos rejteket nyújtó hegyekkel. Szemmel ellátni a szárazföldi óceánon is messzire lehet; a fölém hajló égbolt a sötétben is tájékozódást nyújtó csillagokkal: térkép és iránytű, csak használni kell tudni, ahogy eleink tették. Az időnként biztonságos előrehaladásunkat zavaró káprázat és félelem pedig a lelki szemet teszi tisztán látóvá: ez utóbbira nagyobb szükségünk van, mint valaha a szirének kísértése miatt. És a szemem is hozzászokott egyfajta hajós látáshoz, s bár köröttem a világ változott, az árbocrúd tetején lévő kosárból szemléltem színeváltozását. A hegy, persze alföldi embernek éppolyan vonzó, kívánatos, birtokolni vágyott lehet, mint amennyire ridegen taszító, titokzatos és félelmetes. Előítéleteink javarészt az idegenkedésből, megszokásainkhoz ragaszkodásból és az útra kelés borzongásából fakadnak. A vadállatoktól rettegés és a bércek szédülete, a viharverte erdő moraja és a szellemek éhes szája, az eltévelyedés és alázuhanás: megannyi ősidők óta emlegetett metaforikus veszély, ami elriasztja az embert a hegyektől. Kultúrák és hagyományok határán áthajózni mindig lélekpróbáló teljesítmény.

S noha a görögöknek a hajózás a szenvedélyes kaland- és veszélykeresés, felfedezés és látószögbővítés, életmódváltás és remélt révbeérkezés metaforája volt, a másik óceán: az Alföld s benne a szigetként tudott kálomista Róma, a veszteglés és megrekedtség, az elbúvás és köldöknézegetés helyszínévé vált számomra: ladikom megfeneklett. Minden, ami e földi életben fontosnak tűnhet: anyanyelv és képzeletet örökös játékra sarkalló múltbéli emlékek, az asztal sákramentuma és a weberi munka tisztelete: e szigethez kötnek. Nem volt ellenemre sem a hagyománya, sem a magam tágitotta látószöge: az ember minden körülmények kö-

zött maga foglalja el azt az alapállást, ahonnét szertetekint a nagyvilágban. Csak éppen hiányzott valami e sziget-létben: az önnön kertünk műveléséhez szükséges csönd. Bár Descartes még azt vallotta, ha az ember el akar tűnni, hogy magányra leljen, egy nagyváros embersűrűs vadonát kell magának választania. A nagyváros ma is a remeteként élés kiváló búvóhelye lehet, benne a könyvtárakkal, kávézókkal, átjárókkal, alkotói műhelyekkel, testet edző csarnokokkal, ami oly vonzóvá teszi a körülalakók szemében, csak hát a hajóst, a szigeten veszteglés hosszú éveit követően elfogja a vágyakozás valamiféle földi paradicsom után. Nem tudja, merre keresse, s ha odaér, mivel ejti rabul, mi készíti arra, hogy horgonyt vessen, ám szükségét érzi, hogy az álmaiban elképzelt paradicsomra rátaláljon. A vágyakozás idején hallgathattam volna kedvelt francia bölcsemre, a tornyába visszahúzódva magát faggató Montaigne-re is, aki azt írta: nem távolodom el a kikötőtől. Valljam be, már nem is abban a korban voltam, amikor az ember józan ésszel egykönnyen kockára teszi a biztonságát. De egy belső szirénhang mindegyre bővült, s én eltávolodtam és másik kikötőbe érkeztem. Az otthonosság és idegenség viszonyai megváltoztak: zavarban voltam, amikor azt kellett mondanom: hazamegyek. Kétlakivá váltam: az oda- és idehaza nézőpontjai folyton cserélődtek, ellenben magamat látni egyetlen egyből kívántam csupán.

És a jegyzetfüzetembe ilyesmiket írtam. Magamat megismerni a Hegyalján tanultam meg. Én, aki életem túlnyomó részét városi bérlakásban töltöttem, s a saját könyvtáramba zárkóztam be, s könyvekben léteztem, akár egy könyvmoly, negyven éves koromban elodázhatatlan szükségét éreztem, hogy kilépjek e szellemi börtönből, s elvonuljak egy kis faluba, egy magam teremtette birtokra. Nem vagyok botanikus és földművelő, de még vincellér sem. Csodálom és irigylem őket. Ezt a ragaszkodást a kertteremtéshez, az elveszettnek hitt paradicsom utáni vágyakozás élte. Ebből látszik, hogy idealista vagyok: álmodozó és befelé forduló alkat. A paradicsom nem a bőség, a dúskálás értelmében vett jólétet, hanem a szétszórt és elveszni gondolt élményeimben rejtekező éneim összefogását, egy-ségben látását jelenti számomra.

Kiültem a kertemben az almafa alá, s hegytetőről szemléltem a szemközti szőlőket, az erdőbe vezető nyomvonalakat, a munkába menő és megtérő embereket, a szabad akaratukból örökké helyüket váltogató madarakat. Mivel magam voltam, csak magammal társalghattam, kérdéseim felelet-ígéretben fogantak, s igyekeztem megválaszolni kétségeimet. Messzire néztem, de csak magamba láttam, egyre örvénylőbb mélységekbe zuhantam alá. Az erényről és boldogulásról, a közelségről és társasságról, az arcáról és tekintetről, a szembenézés egyenességéről és visszatekintés bátorságáról, a szükről és vágyakozásról, a lelkesültségről és megnyugvásról olyasmiket tudtam meg a szilenciumi órákon, amit korábban a könyvekből elsajátítható bölcseletnek hittem. S hogy nem voltak nálam, az egyébként mindig kéznél lévő könyveim, csak az eszemre és érzéseimre hagyatkozhattam. Olyan változás következett be gondolkodásomban, mint a sánta éle-

tében, amikor elveszik tőle a mankót: meg kellett tanulnom a saját lábamon járni. És jártam a hegyeket, ha félttem is a rengetegben egyedül bóklászás közben, fűtörészttem vagy korhadt faágakra léptem, vadakat elijeszteni. Megtanultam melyek az ehető és mérges gombák, s hol találok rejtekhelyüket, és ha kőszáltamban eltévednék, hogyan találok haza. Megértettem a természetes jeleket, noha évtizedek óta semmi mást nem teszek, mint mesterséges nyelvi kódokat fejtek. Létezésem már nemcsak metaforákban volt tetten érhető; bár az évek alatt felgyűlt jegyzeteim átváltozásomról, nézőpontváltásomról adtak számot, de ezek a lenyomatok éppen annyira tanúskodtak rólam, mint újonnan alakult szokásaim. Tudom, mi a kertművelés, s nem értem félre Rousseau kertművelő szándékát, de a magamfajta álmodozónak szüksége van arra is, hogy meghallja a metszésre váró fák szavát, a szomszédhozó virágok sóhaját. S ami az értelem számára hasznos, nem mindig a könyvek forgatása közben válik nyilvánvalóvá. Olykor azt hiszem, legalább annyira benne vagyok az általam ledarált körtéből főzött pálinkában és a feleségemmel készített szilvalekvárban, a rántott tinóruban és a meggy-levesben, mint sokat gyomlált írásaimban.

Visszatekintek a híd túlsó pilléréről, mielőtt Tokaj városát átszelve kikötöm felé venném az utat. Tíz esztendeje találtam rá a hegyek övezte falura (melynek nevét már az elmúlt századok német nyelvű útikönyvei is emlegették hideg vizes gyógyfürdője miatt), amikor egy barátomnál időztem néhány napot. Kíváncsiságom addig űzött-hajtott, míg föl nem kerestem tucatnyi eladó házat; hagytam magam vezetni alkalmi révkalauzom, egy hajdani kádár- és parkettás mester által. Csak annyit igyekeztem tudtára adni, hogy: „Inkább kertet szeretnék venni, mint házat, ennyire futja”. Kétkedve-hunyorogva nézett szemközt velem, bajosan tudtam eldönteni baleknak gondol vagy óvatos duhajnak. „Na jó, a kert legyen nagy és a ház pedig szerény, idővel felújítjuk”, s mentegetőzésemet látva, mosolyra szaladt a szája; még meg sem érkeztem, máris legyőztem. „Nem igen ismerlek, gyűttment vagy, s az itteniek szemében az is maradsz. De ha rám bízod magad, az általa választott házból palotát varázsolok neked. Nem kell, hogy városi építész, vagy más okoskodót a nyakamra hozzál, úgysem ért a falusi ember nyelven”. Amikor megmutattam a völgyben fekvő házat (éppen összeomlani készült, s a bennszülött néni jelentős összeget is hajlandó volt engedni az árból, csak hogy máshová költözhessen: városi bérlakásba), s az éppen olyan volt, mint az apjáié, melyben kádárműhelyét berendezte, bizalmat keltően kacsintott. „Jó választás a parasztporta, vastagok a kőfalai”. Noha a mesei ígéret saját képességeim belátása okán gyanakvással töltött el, az arcán megjelenő felelősség-ígéret és bizalom megnyitotta a szívem előtte. Az építkezés hónapjai alatt, hogy új életre kelt a ház (kettőnk szempontjait egyeztettük, mintha fél-fél szemünk látványát egy pontba fókuszáltuk volna), olyannak tűnt előttem az öreg barátom, akár Solness a híres építőmester, aki élete utolsó házába minden tudását és bölcsességét meg akarta valósítani, mielőtt a halál elragadná. „Semmit sem bontunk le, amit a paraszt-

ember egykor hasznosnak gondolt, s mindent kicserélünk, ami felett eljárt az idő”. Így lett a disznóólból fedett terasz, a szélfogó belépőből nyeregretetős előtér, az egérvárta spájból és döngölt homokos konyhából lakható tágas tér. S minden szűrágta, korhadt faszerkezetet kicserélt: a szelement és másfél tucat szarufát, néhány mestergerendát és a rózsakaput. Fűrészelt, hasított és szegecselt, mindezt ördögi ügyességgel. „Ácsnak nem kell szögmérő” – ezt éppoly hitetlenkedve fogadtam, mint később azon hetvenkedését, hogy „egyetlen lövéssel kilenc fácánt terítettem le”, s hogy elképedésemet látta, már mutatta is a fenyőléceket egymáson csúsztatva azokat a fogásokat, melyeket oly ügyesen alkalmazott, akár egy görög hajóács, hogy különböző szögbe állítva szegjelje össze a szerkezeteket. Össze is zördültünk néha, amikor önfejűnek tűnt, pedig csak következetes és praktikus volt, a mester szemével nézte a felújításra váró részeket. Mivel magam is önfejű voltam, csak később láthattam be, hogy a bennszülött ácsmesternek akkor is igaza van, ha nincs. Majd lesz: idővel, ami úgyis a kezére játszik. „A tetőt teljesen ledobjuk, patkányfogó, a macskák sem merészkednek alá”, s még hitelezni is hajlandó lett volna, csak hogy bizonyítsa igazát. A többi mestert: a kőművest és asztalost, a kályhást és burkolót úgy igazgatta, mintha mind a műhelyének segédje vagy legénye lett volna. „Az inasokkal keményen kell bánni, máskülönben visszaélnék a bizalommal, apám feszt ezt hajtogatta.” Kora és tekintélye okán szava megfellebbezhetetlen volt, „Hiába kiáltanak Máriát nekem, nincs apelláta”, tudtam ez nekem is szól, s megadtam magam, már csak a palota forgására vártam.

És a ház tíz éve áll; öreg barátomat, aki halála előtt még megmutatta titkos gombászhelyeit, megtanított a borpincében behavazódott hordók kezelésére, s beismerte tévedését az általa kivágásra ítélt diófám ügyében, s szavamat vette, hogy sohasem iszom reduktív bort, tavaly eltemettük. Mindez onnan jutott az eszembe, hogy valamely nap bőrkóstolásra hívtak, s miközben a tokaji borász maradék cukorról meg savtartalomról, a városi ember megváltozott borivási szokásairól és az acéltartály előnyeiről beszélt, eszembe jutott a fogadalmam: nem iszok reduktív bort, csakis gönci hordóban érlelt öreg furmintot vagy száraz szamorodnit. Ragaszkodom a hagyományokhoz: elvégre hegyi ember lettem, aki átkelve az óceánon, sokféle ravaszságot is eltanult. Olyasfélét, melyet egy somlói borász barátom ajánlott egy idős borgazdának, aki arra panaszkodott, hogy a turisták éppen csak bekukkantanak pincéjébe és azt kérdezik: „Bátyám juh farkja van? Nincs? Áh!” – és lenézően legyintve odébbállnak. „Maga csak nyugodtan mondja azt, hogy van, a városi népség úgysem tudja, mi az a juh fark.”

Et la nave va – és a hajó megy; ám a pincében csak olyanokat invitálok meg, akik öreg hordóban érlelt bort isznak, a többieket a borpatikába küldöm pénzt kidobni.